

Filosofija mokykloje: veiksmingų metodų paieškos

Sigita Šilingaitė

Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas, V. Putvinskio g. 23-(403, 407, 610), 44243
Kaunas, sigita.silingaite@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiama filosofijos mokymą mokykloje analizuojanti literatūra, esami filosofijos mokymo vadovėliai, tiriama įgyvendintų bandomųjų filosofijos pamokų įvairiose Lietuvos mokyklose patirtis, keliami klausimai apie filosofijos mokykloje reikšmę, analizuojami įvairūs filosofijos mokymo mokykloje metodai skirtingų klasių koncentrams, apžvelgiami apklausų duomenys, kaip mokiniai ir įvairių dalykų mokytojai vertina filosofijos mokykloje poreikį bei naudą. Straipsnyje aptariama ir užsienio patirtis, analizuojama, kaip filosofijos mokykloje mokoma Vokietijoje.

Esminiai žodžiai: *filosofija mokykloje, filosofinių klausimų kėlimas, mokymo metodai.*

Įvadas

Filosofijos mokymas Lietuvos mokyklose nėra įprastas reiškinys. Filosofijos kaip pasirinkamojo dalyko Lietuvoje mokoma tik kai kuriose gimnazijose, III–IV klasėse. Vykdamt podoktorantūros stažuotės „Filosofijos mokymas mokykloje: veiksmingų metodų paieškos“¹ projektą buvo atliktas tyrimas, kurio metu: 1) svarstyta galimybė filosofijos mokykloje mokyti išsamiau nei leidžia tik filosofinių tekstų skaitymas, analizuota užsienio šalių patirtis; 2) kelti klausimai apie filosofijos reikšmę dabartiniame ugdymo modelyje, apie filosofijos mokykloje poreikį, apklausti įvairaus amžiaus mokiniai ir skirtingus dalykus dėstantys mokytojai; 3) išbandyti įvairūs filosofijos mokymosi metodai 1–12 klasėse, skirtingose mokyklose Lietuvoje bei Vokietijoje.

¹ Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonės Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“ veiklą „Stazuotių po doktorantūros studijų skatinimas“.

Šį straipsnį sudarys trys dalys: [1] metodinės literatūros analizė, kurioje bus apžvelgiamas esamų filosofijos mokymo mokykloje priemonių spektras Lietuvoje bei Vokietijoje, [2] mokinių ir mokytojų apklausos apie filosofijos mokymo mokykloje poreikį rezultatų analizė, [3] konkrečių užduočių analizė, t. y. bandomųjų pamokų metu nagrinėtų filosofinių klausimų ir idėjų kėlimą skatinančių metodų aptarimas.

Tyrimo tikslas: įvairių filosofijos mokymo mokykloje metodų analizė ir veiksmingiausių metodų paieškos.

Uždaviniai:

1. Pateikti esamų filosofijos mokymo priemonių analizę.
2. Tyrinėti Lietuvoje ir Vokietijoje esamas filosofijos mokymo metodikas.
3. Kelti klausimus apie filosofijos mokymo reikšmę pradinėse klasėse bei 5–10 klasių konkurencijoje, analizuoti mokinių ir mokytojų refleksijas apie filosofijos mokykloje poreikį.

Metodinės literatūros analizė

Filosofijos mokymo mokykloje galimybes Lietuvoje išsamiausiai tyrinėjo prof. Jūratė Baranova ir prof. Tomas Sodeika. Jų parašytuose vadovėliuose gausu filosofijos pamokoms iš įvairių laikotarpių atrinktų filosofinių tekstų ištraukų, kurios suskirstytos pagal temas: „Pareiga“, „Kaltė“, „Kančia“, „Laimė“, „Meilė“ ir kt. Po tekstais pateikti klausimai diskusijai arba filosofinei esė. Apibūdindami vieną iš vadovėlių autoriai teigia, kad „ši knyga nėra įprastas filosofijos vadovėlis. Tai – „filosofijos pratybų“ knyga. Todėl joje pateikiami tekstai neturėtų būti traktuojami kaip atsakymai į „filosofinius klausimus“. Veikiau tai nuorodos, užuominos, paakinimai patiems klausti ir ieškoti atsakymų, svarstyti, diskutuoti ir medituoti, trumpai tariant – filosofuoti“ (Baranova ir Sodeika, 2007, p. 17). Ieškant būdų, kaip mokyti filosofijos mokykloje, kilo klausimų, kokios kitos užduotys galėtų: a) mokyti stebėti, kelti klausimus, padėti jaunesnio amžiaus mokiniams (1–4, 5–8 kl.) susipažinti su filosofinėmis idėjomis; b) mokyti diskutuoti (formuluoti argumentus, kontrargumentuoti, apibendrinti) 5–10 klasėse; c) papildyti filosofinius tekstus ir skatinti mokinių kūrybiškumą, nestandartinį mąstymą, gebėjimą į įvairius reiškinius pažvelgti kitaip nei įprasta.

Esami filosofijos vadovėliai yra orientuoti į aukštesniųjų klasių (XI–XII kl.) mokinius, atsikartojanti vadovėlių struktūra, t. y. temomis suskirstytos tekstų ištraukos ir diskusiniai klausimai, nurodo, kad mokiniai filosofiją turėtų pažinti tradiciniu – filosofinių tekstų skaitymo, analizavimo ir diskutavimo – keliu, tačiau šis metodas nėra tinkamas žemesniųjų klasių mokiniams, kuriems tekstų skaitymą sunkina nežinomų sąvokų gausa. Dirbant su 5–10 klasių mokiniais, greta teksto skaitymo kyla poreikis sumodeliuoti tokias situacijas pamokose, kad mokiniai jose keltų ne tik įprastus, bet ir filosofinius klausimus, svarstyti įvairius kasdienybėje sutinkamus fenomenus. „Ypatingai didelė reikšmė tenka tokioms pamokoms, kuriose sukuriamas dialogas. Dialogui susitikę asmenys kreipiasi į

pasaulį. Šiame dialoge kitas pasirodo kaip mano partneris, reikalingas spręsti uždaviniams kartu“ (Mickūnas, 2014). Dirbant su aukštesniųjų klasių mokiniais matyti, kad diskutuoti nėra paprasta užduotis, to reikia mokytis, todėl kilo idėja žemesniųjų klasių mokinius mokyti, visų pirma, kertinių filosofijos aspektų: stebėjimo, klausimų kėlimo, fenomenų tyrinėjimo iš įvairių perspektyvų, vėliau pereinant prie diskusijos pamokoje. Tik nuėjus tokį pasiruošimo diskusijoms kelią, mokiniai gebės visavertiškai įsitraukti į diskusijas, išsakyti savo nuomonę ir priimti kitų diskusijos dalyvių išvalgas. „Tam, kad išmoktum argumentuotai apginti savo nuomonę, turi nemažai treniruotis ir išmokti ginti ne tik savo nuomonę, bet ir pozicijas, kurioms nebūtinai pritari. Gebėti diskutuoti temomis, kurios tavęs asmeniškai neliečia arba neturi aiškios pozicijos, bet ieškoti argumentų, girdėti kito argumentus ir juos paneigti, nepuolant kito asmeniškai, yra didžiulė vertybė, ir šito reikia mokytis“ (Habdanckaitė ir Šinkūnas 2021). Šioje vietoje pasirodo filosofijos mokymo mokykloje svarba: pamokos metu galima ugdyti(s) universalius įvairiuose kituose moksluose ar gyvenimiškose situacijose reikalingus įgūdžius, kurių pasigendama. „Bent kol kas mūsų mokyklinio ugdymo(si) pagrindas – žinių įgijimas, o ne mokymasis nestandartiškai mąstyti, kelti idėjas ar kurti daiktus“ (Beresnevičius, 2018). Pradinių klasių mokiniais yra skirta vienintelė Rasos Aškinytės mokytojo knyga bei užduočių knyga *Filosofija vaikams* (2003). Šioje užduočių knygoje esama nestandartiškų mokymo metodų. Apie šią mokytojo knygą J. Baranova ir R. Duoblienė rašo: „Vadovėlio pagrindinis veikėjas – Kostas. Kiekviena tema pradedama pasiūlymu aptarti ir apmąstyti kurį nors Kosto gyvenimo epizodą. Pavyzdžiui, prie kalbinio loginio jungtuko „jeigu“ priartėjama pateikiant galimą eksperimentavimą su „jeigu“, kurį įkvepia Kosto gimtadienio tema. Kostui sueina šešeri ir jis mintimis eksperimentuoja: „Kas būtų, jeigu būtų“ (Baranova ir Duoblienė, 2020). Išsamiausiai Lietuvoje iki šiol išleisti filosofijos vadovėliai mokykloms apžvelgiami J. Baranovos ir R. Duoblienės knygoje *Filosofija vaikams ir multimodulus mokymas* (2020).

Nors vadovėlių, tinkamų mokyti filosofijos 5–8 klasių mokinius, nėra, pamokoms galima pritaikyti *Mažųjų Platonų* serijos knygas: kiekvienoje iš jų per sukurtą istoriją pristatomas skirtingas filosofas, tekstas derinamas su ne mažesnę svarbą turinčiomis iliustracijomis. Skaitant kartu su mokytoju (-a), svarbu aiškintis nesuprantamas sąvokas, istorijos vyksmo kontekstą, pavyzdžiui, apie Sokratą galima mokytis iš knygų *Įsimylėjęs Sokratas* (Mokaddemas, 2021), *Sokratas – prezidentas!* (Marchand, 2019) ir *Dieviškojo Sokrato mirtis* (Mongin, 2017). „Jei *Mažųjų Platonų* serijos knygeles skaito vaikai, tai, norint išsiaiškinti vieną ar kitą istoriją, veikiausiai reikia dar ir pašnekovo. Knygelės yra pretekstas, impulsas tėvams arba mokytojams susėdus su vaikais skaityti ir kalbėtis. Jose yra labai daug sluoksnių, istorinių kontekstų, faktų. Skaitant svarbu padėti mąstyti, atpažinti dalykus, aiškintis tokias sudėtingas temas kaip, pavyzdžiui, mirtis“ (Habdanckaitė ir Šinkūnas, 2020). Panašus pokalbio apie filosofinius klausimus su vaikais metodas populiarus ir Vokietijoje, kaip pavyzdį galima pateikti knygą *Ką galėjo Kantas, ko negalio aš? Vaikai klausia – filosofai atsako* (Geier, 2006).

Veiksmingai pamokoje pritaikyti galima ir knygos *Kodėl? 100 filosofinių istorijų smalsiems vaikams* (Hubris, 2020) trumpas istorijas apie įvairius skirtingų laikotarpių filosofus, po kiekvienos istorijos pateikiamus klausimus / iššūkius, kuriuos galima išbandyti pamokose, arba pagal filosofo siūlomą temą sugalvoti kitas užduotis (žr. 4 ir 5 lenteles).

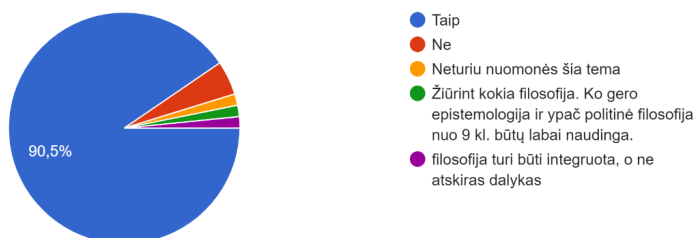
Plačiau ištyrus filosofijos mokymo mokykloje kontekstą Vokietijoje matyti, kad esama įvairesnių priemonių mokyti net ikimokyklinio amžiaus vaikus. Čia gausu ne tik išsamių metodinių leidinių mokytojams, vadovėlių mokiniams, bet ir įvairių žaidimų. Pavyzdžiui, žaidimas *52 kortelės filosofavimui su vaikais*, skirtas vaikams nuo penkerių metų amžiaus. Kiekvienoje kortelėje yra užrašytas klausimas ir pateikta mąstyti padedanti asociatyvi fotografija. Šis žaidimas yra skirtas ugdyti klausimų kėlimo įgūdį bei mokytis pažinti daiktų prasmes. Filosofijos integravimas į pradinį klasių ugdymą aprašomas ir metodiniame leidinyje *Eime kartu į filosofijos šalį. Žaisminga atradimų kelionė į filosofijos pasaulį* (Friedrich, 2019).

Glaustai apžvelgus metodinę literatūrą apie filosofijos mokymą mokykloje, kitame straipsnio skyriuje bus pereinama prie mokinių ir skirtingus dalykus dėstančių mokytojų svarstymų apie filosofijos mokymą mokykloje poreikį ir kokią naudą mokiniams teiktų šis mokslas žvelgiant iš įvairių mokomųjų dalykų perspektyvos.

Mokinių ir mokytojų apklausų duomenų analizė

Podoktorantūros stažuotės „Filosofija mokykloje: veiksmingų metodų paieškos“ pradžioje, 2020 m. rudenį, buvo įvykdytos aukštesniųjų klasių mokinių ir skirtingų dalykų mokytojų apklausos, kuriose buvo klausama, ar filosofijos mokymas turėtų būti mokyklinio ugdymo dalis ir kokią naudą tai tektų mokiniams? Apklausos metu gauti 246 mokinių ir 63 mokytojų atsakymai (1 pav.).

Kaip manote, ar mokiniams būtų naudinga filosofijos pamoka mokykloje?
63 atsakymai

1 pav. Apklausos, ar filosofijos mokymas turėtų būti mokyklinio ugdymo dalis ir kokią naudą tai tektų mokiniams, rezultatai

1 lentelėje pateikiami dalies mokytojų (skirtingų mokomųjų dalykų: pradinė klasių, biologijos, fizikos, lietuvių kalbos, muzikos, dailės) atsakymai į klausimą, ar filosofijos pamokos būtų naudingos mokykloje.

1 lentelė

Dalies mokytojų atsakymai į klausimą, ar filosofijos pamokos būtų naudingos mokykloje

Dėstomas dalykas	Atsakymas
Pradinė klasių mokytojai	Atsakymas nr. 1: „Tai padėtų ugdyti drąsą išsakyti savo nuomonę ir toleranciją kito nuomonei.“ Atsakymas nr. 2: „Filosofija galbūt leistų suprasti, kad mokykloje į tą patį reiškinį galime ir turime žvelgti iš skirtingų mokslų perspektyvų.“
Biologija, gamta ir žmogus	Atsakymas nr. 1: „Filosofija lavina mąstymą, tad labai prisidėtų prie mokinių pasiruošimo kitoms mokymosi disciplinoms, kurios kiekvienais metais vis sudėtingėja ir gilėja ir reikalauja vis daugiau kritinio mąstymo.“ Atsakymas nr. 2: „Galimybė mokiniui mokytis mąstyti, mokytis skaityti ir suvokti gilią pasaulinių mąstytojų mintis, plėsti pasaulėžiūrą.“
Fizika	Atsakymas nr. 1: „Kalbant fizikinėmis temomis mes neišvengiamai paliečiame filosofines temas.“
Dailė	Atsakymas nr. 1: „Filosofijos pamoka aprėpia daug kontekstų, skatina mokinius mąstyti, analizuoti. Tai naudinga bręstančiai asmenybei bei emociniam vaiko intelektui.“ Atsakymas nr. 2: „Mokytūsi mąstyti, ieškotų prasmės.“
Muzika	Atsakymas nr. 1: „Filosofija yra mokslas apie idėjas ir jų mąstymo raidą. Šiuolaikiniame pasaulyje, kai gausu informacijos, vis svarbesni tampa jos analizavimo įgūdžiai; būtent juos ir galima ugdyti filosofijos pamokoje. Be to, filosofija – tarytum žodžių matematika, tik jei pastarojoje reikšmės gaunamos operuojant skaičiais (abstrakcijomis), tai filosofijoje – sąvokomis, reikšmės ir jų junginių konsteliacijomis. Tad filosofija yra dar viena abstraktaus mąstymo, kurio vis mažta kitose disciplinose, reikalaujanti pamoka.“
Lietuvių kalba	Atsakymas nr. 1: „Filosofija – tarsi išsilavinimo ženklas. Be to, svarbu ir mąstysenos, argumentavimo ugdymuisi.“ Atsakymas nr. 2: „Geras filosofijos išmanymas yra susijęs su kritiniu mąstymu ir interpretaciniais gebėjimais. Be to, filosofija yra svarbus interpretacijų pagrįstumo šaltinis.“ Atsakymas nr. 3: „Manau, kad filosofijos pamokose plėstūsi mokinių akiratis, įvairių reiškinų supratimas, jie įgytų gebėjimų plačiau argumentuoti įvairių dalykų diskusijose, literatūros pamokose gebėtų analizuoti ir kurti tekstus, remdamiesi platesniu kontekstu, ne vien mokiniška patirtimi.“
Istorija	Atsakymas nr. 1: „Būtinai dalykas mokykloje vien dėl to, kad lavina kritinį mąstymą, išmoko kitaip formuluoti klausimą, praplečia pasaulėžiūrą, atsako į pamatinius egzistencinius žmogaus keliamus klausimus.“ Atsakymas nr. 2: „Filosofija kaip disciplina gali padėti ugdyti mąstymą, suprasti reiškinius, kurie juos supa, ugdytų jų erudiciją.“
Ekonomika	Atsakymas nr. 1: „Filosofija reikalinga pažinimo ir analizės gebėjimams ugdyti.“

2 lentelė

Dalies mokinių atsakymai į klausimą, ar filosofijos pamokos būtų naudingos mokykloje

Mokinys, -ė	Atsakymas
A mokinys (-ė)	„Manau filosofijos pamokos tikrai gali būti naudingos. Vien tik dėl rašinių jos būtų labai pravarčios, bet ir apskritai, mano nuomone, filosofijos ir kitų socialinių mokslų pamokos (pvz.: politologija arba politinė filosofija) šiuolaikiniam žmogui būtų labai naudinga. Tokios pamokos padeda labiau suprasti savo aplinką, išugdyti savyje emocinį intelektą ir empatiją.“
B mokinys (-ė)	„Manau, kad būtų naudingas, kadangi filosofija padeda praplėsti akiratį, kitaip vertinti ir suprasti tam tikras gyvenimiškas situacijas, padeda žmogui plačiau žvelgti į pasaulį.“
C mokinys (-ė)	„Taip, bet, kaip ir mūsų mokykloje įprasta, – pasirenkamasis dalykas. Lavinti filosofinį mąstymą reiktų nuo kaip įmanoma jaunesnio amžiaus – tai labai naudinga asmens mąstymui.“
D mokinys (-ė)	„Taip, nes filosofai padeda suprasti gyvenimo tiesas, tapti apsiskaičiusiu žmogumi, su kuriuo įdomu bendrauti, kuris brandus kaip asmenybė. Filosofija – žmonijos išmintis, jos ir stengiamės įgauti mokykloje.“
E mokinys (-ė)	„Ir taip, ir ne – priklausomai nuo to, koks jis. Manau, kad filosofija padeda žmogui atsirinkti svarbiausias vertybes, suvokti savo pasaulėžiūrą, išmoko žmogų mąstyti kritiškai ir, be abejo, supažindina su žymiausiais mąstytojais. Kad ir kaip bebūtų, kai jos yra per daug, ji sudėtinga ir labai smulkiai viską nagrinėja, žmogus per daug išitraukia į nuolatinį filosofavimą, įvairių dalykų suvokimą ir analizavimą, nei į gyvenimą, kuris yra aplink jį. Filosofija turėtų žmogų įvesti į gyvenimą ir leisti jam pačiam suvokti pasaulį, save, o ne atimti iš žmogaus realaus gyvenimo džiaugsmą.“
F mokinys (-ė)	„Taip, tai ne tik padeda rašant rašinius lietuvių kalbos ir literatūros pamokose bei ruošiantis valstybiniam brandos egzaminui, bet kartu, manau, ir praplečia akiratį apie kitų žmonių mąstyseną, pasaulio suvokimą ir t. t.“
G mokinys (-ė)	„Nemanau, nes mokykloje ir taip vaikai turi daug kitų dalykų, kurių nespėja.“
H mokinys (-ė)	„Mano nuomone, tai yra labai svarbi pamoka, nes padeda ne tik žmogui pažinti kitas sritis (literatūrą, istoriją), tačiau ir pritaikyti akademinuose sugebėjimuose bei ruošiantis egzaminams. Taip pat svarbu paminėti, kad filosofija padeda žmogui pažinti save ir atsakyti į rūpimus klausimus, kas prisideda prie individo emocinės sveikatos.“

Taip pat pateikiami dalies mokinių atsakymai į klausimą, ar filosofijos pamokos būtų naudingos mokykloje. Parinkti atsakymai, kuriuose atsiskleidžia skirtingai apibrėžta ir argumentuota filosofijos nauda mokymosi procesui (2 lentelė).

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad didžioji dauguma mokytojų ir mokinių nurodė, kad filosofijos mokymas būtų naudingas dėl kelių pagrindinių priežasčių: 1) dėl kritinio mąstymo ugdymo, klausimų kėlimo; 2) dėl gilesnio pasaulio suvokimo, 3) dėl integracijos su kitais dalykais (medžiagos pritaikymas lietuvių kalbos ir literatūros rašiniuose, kultūrinio konteksto išmanymas dailės ar muzikos pamokose).

Mokiniai savo atsakymuose keletą kartų paminėjo, kad filosofija gal ir būtų naudinga, bet dėl didelio krūvio mokykloje jie šio dalyko nesirinktų, dėmesį paskirstytų kitiems mokomiesiems dalykams.

Apžvelgus mokinių ir mokytojų apklausos rezultatus, kitame straipsnio skyriuje bus analizuojami konkretūs užduočių pavyzdžiai, kurie buvo įgyvendinti per bandomąsias filosofijos pamokas.

Užduočių taikymas pamokoje: pavyzdžių analizė

Analizuojant metodinę literatūrą ir įvairius filosofijos mokymo metodus buvo atrasta ir išbandyta nuosekli metodika, pereinant nuo vienos užduoties prie kitos, visas užduotis periodiškai pakartojant, siekiant įgalinti mokinius vis geriau naudotis filosofiniais įgūdžiais: kelti klausimus, analizuoti, nestandartiškai mąstyti. Užduotys buvo išbandytos bandomųjų pamokų metu įvairiose Kauno ir Vilniaus miestų mokyklose, 5–10 klasių grupėje.

1 užduotis: stebėjimas;

2 užduotis: klausimų kėlimas;

3 užduotis: fenomeno tyrinėjimas iš įvairių perspektyvų.

1 užduoties analizė. 5–8 klasių mokiniai filosofijos pradeda mokytis stebėdami (žvelgdami į dalykus) ir stebėdamiesi (ar esu tai matęs (-čiusi), supratęs (-usi) anksčiau?), mokosi atkreipti dėmesį į nuostabą kaip filosofijos pradžią (Platonas, 2020, p. 127). Užduotis (3 lentelė) padeda mokytis ne tik susikoncentruoti pamokos metu, sutelkti dėmesį į tiriamą objektą, bet ir leidžia išmokti nustebti, nuostaba ištinka pamačius naujus dalykus klasėje, jiems įprastoje aplinkoje, kurioje mokiniai mokosi kiekvieną dieną.

3 lentelė

1 užduotis

Mokytojas (-a)	Mokiniai
Paaiškina užduotį: 5 minutes stebėti įprastą klasės aplinką. Mokiniai išsitraukia lapelius su konkrečiu stebėjimo objektu: „stebėti, ką mato pro langą“, „klausyti garsų“, „susikaupti klaseje esančius apvalius objektus“, „stebėti mažas detales“, „kreipti dėmesį tik į spalvas“ ir pan. Mokiniai 5 minutes stebi ir apie stebėjimo objektą užsirašo 5 sakinius.	Mokiniai išsitraukia konkretų stebėjimo objektą, pasiruošia rašymo priemonę, popieriaus, susikaupia stebėjimui.
Pakviečia mokinius skaityti užsirašytus sakinius. Taip sukuriama istorija apie klasę, mokiniams įprastą aplinką, tačiau klasė pamatoma iš naujų perspektyvų. Keliamas klausimas, ar įmanoma pamatyti ką nors nauja aplinkoje, kurioje praleidi didžiąją dienos dalį?	Mokiniai ne tik skaito savo užrašytus sakinius, bet ir klauso kitų skaitomų sakinių, pabando įvardyti, kas ką stebėjo.
Pakviečia mokinius refleksijai, pateikia refleksinius klausimus.	Mokiniai atsako į refleksijos klausimus: ar buvo sudėtinga stebėti? Kas nustebino įprastoje klasės aplinkoje? Kodėl svarbu stebėti, pastebėti? Kaip stebėjimas susijęs su mokslu?

2 užduoties analizė. Nuo susitelkimo ir stebėjimo pratimo svarbu pereiti ir prie aktyvų mąstymą skatinančios užduoties. 5–8 klasių konkurencijoje išbandyta užduotis, kurios metu mokiniai įsijaučia į filosofo Sokrato poziciją, mokosi kelti filosofinius klausimus. Filosofinis klausimas nuo praktinio klausimo skiriasi tuo, kad yra atviras. Uždarasis klausimas visada nurodo aiškią atsakymo alternatyvą: taip arba ne. Atvirasis klausimas nenumato aiškaus atsakymo, jis veda į alternatyvų mąstymą (Baranova ir Duoblienė, 2020). Šios užduoties idėja buvo sugalvota skaitant mokiniams pateiktą medžiagą apie Sokratą (Galimberti, 2020). 4 lentelėje aprašoma užduoties eiga.

4 lentelė

2 užduotis

Mokytojas (-a)	Mokiniai
Papasakojama apie Sokratą, pristatoma užduotis. Klausama, kuo skiriasi paprastas klausimas nuo filosofinio klausimo. Pateikiami pavyzdžiai, kuris iš šių klausimų yra filosofinis: a) Koks šiandien oras? b) Kas yra laikas?	Klausosi, kelia klausimus, domisi. Mokiniai atsako, kurie klausimai įprasti, o kurie filosofiniai, pavyzdžiui, ką šiandien valgei pusryčiams? Kas yra laikas? Koks šiandien oras? Kas Tu esi?
Pakviečia mokinius susėsti grupėmis, pristato užduotį – sugalvoti kuo daugiau filosofinių klausimų.	Mokiniai, dirbdami grupėmis, galvoja filosofinius klausimus.
Užduoda refleksinius klausimus.	Atsako į refleksinius klausimus.

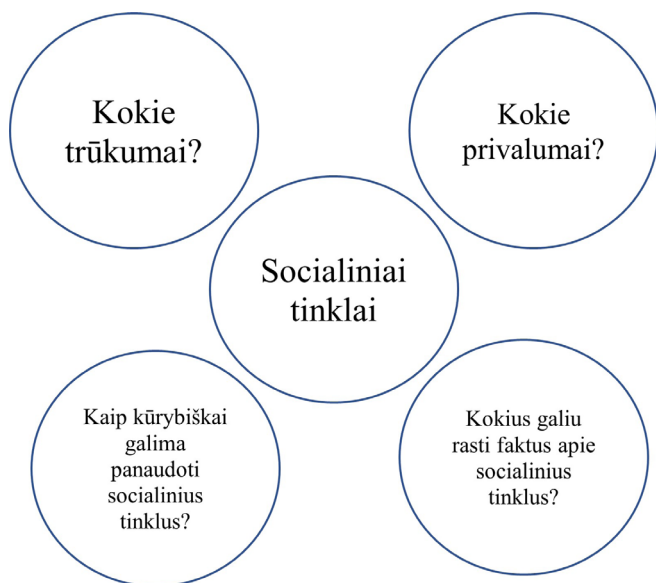
Iš gautų rezultatų, išdėstytų pagal klases, matyti, kad penktoje klasėje besimokantys mokiniai sugalvojo labai originalių, kūrybiškų klausimų, bandė apmąstyti aplinkoje matomus objektus, kitose klasėse kilo vis sudėtingesnių filosofinių klausimų, norėjosi gilintis į save, kitus, pasaulį (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

3 užduotis

Mokinys (-ė), klasė	Klausimas
A mokinys (-ė), 5 klasė	„Kas būtų, jeigu nebūtų?“, „Kodėl skaičius 1 yra 1, o ne 2?“, „Kas būtų, jei liniuotė nebūtų lygi?“, „Iš kur žmonės žino, kad dabar yra 2022 metai, o ne 1022 metai?“
B mokinys (-ė), 5 klasė	„Kodėl langas vadinasi langas, o ne siena?“, „Kas pirma atsirado – višta ar kiaušinis?“, „Kas egzistuoja už begalybės?“
C mokinys (-ė), 6 klasė	„Kas būtų, jei nieko neklaustume?“, „Ar kažkada atsiras toks pats žmogus kaip aš?“, „Kas yra begalybė?“, „Kiek vienas žmogus gali mokėti kalbų?“
D mokinys (-ė), 7 klasė	„Kodėl mes gyvename pagal laikrodį, kas būtų atskaitos taškas, jei nebūtų laikrodžių?“, „Ar šviesa be tamsos įmanoma?“
E mokinys (-ė), 8 klasė	„Kodėl vieni žmonės myli labiau nei kiti?“, „Ar mes visada esame vieni, ar niekada?“, „Ar visi žmonės yra lygūs?“
F mokinys (-ė), 8 klasė	„Kas būtų, jei nebūtų jokių švenčių?“, „Ar yra gyvūnų, apie kuriuos nežinome?“, „Ar galima pabėgti nuo savęs?“, „Ar kiekvienas žmogus yra labai svarbus ir ypatingas?“, „Ar galime viską žinoti?“
G mokinys (-ė), 8 klasė	„Kas yra niekas?“, „Ar į viską įeina niekas?“, „Kas yra grožis?“, „Kas yra tikrovė, kaip tai skiriasi nuo knygoje aprašomos tikrovės?“, „Kaip žinai, kad egzistuoji?“

3 užduoties analizė. 5–8 klasių koncentre (vienoje iš Lietuvos mokyklų) bei 9–10 klasių koncentre (vienoje iš Vokietijos mokyklų) buvo išbandyta diskusijos apie pasirinktą reiškinį užduotis. Pirmiausia sutariama, apie kokį reiškinį vaikai norės diskutuoti, pavyzdžiui, zoologijos sodai, mokykla, socialiniai tinklai ir pan. Tuomet aptariamai galimi požiūriai: teigiamas, kritiškas, kūrybiškas, konkrečių faktų analizavimas. Mokiniai susiskirsto grupėmis, burtų keliu išsitraukia savo grupės nuostatą ir ieško argumentų, tik įgyvendinus šią užduoties dalį, pradedama diskusija. Užduotis vizualiai pavaizduota 2 paveiksle. Šios užduoties principas yra artimas *6 kepurių metodei* (autorius Edwardas de Bono), kuomet problemai analizuoti ar diskusijai vystyti pasitelkiamos šešių skirtingų spalvų kepurės, reiškiančios šešis skirtingus požiūrius į analizuojamą dalyką.

2 pav. Diskusijos apie pasirinktą reiškinį (socialiniai tinklai) kryptys

9–10 klasių grupėje ši užduotis buvo kartojama keturias savaites iš eilės. Iš mokytojos perspektyvos bei mokinių refleksijų buvo matyti aiškūs skirtumas tarp pirmos ir paskutinės diskusijos (žr. 6 lentelę): mokiniai rasdavo daugiau įdomesnės faktinės informacijos, gebėdavo nesusitapatinti su asmenine nuomone, diskusijos trukdavo ilgiau, mokiniams tapo įdomu diskutuoti, jie mokėsi priimti skirtingas nuomones, keletas mokinių įvardijo, kad įprato į kiekvieną problemą pažvelgti ir iš kitų perspektyvų.

6 lentelė

Mokinių refleksijos po 3 užduoties

Mokinių refleksijos po 3 užduoties	
Mokinys (-ė) A	„Niekada anksčiau nebuvo pagalvojęs, kaip į zoologijos sodo reiškinį galėčiau pažiūrėti iš kūrybinės perspektyvos.“
Mokinys (-ė) B	„Pakartojęs šią užduotį kelis kartus ėmiau apie kiekvieną dalyką svarstyti: o kas jei pažvelgčiau kitaip nei visada?“
Mokinys (-ė) C	„Man buvo sunku pasakyti, kokie socialinių tinklų trūkumai, nes aš pats matau tik privalumus, tad ši užduotis man buvo sudėtinga.“
Mokinys (-ė) D	„Kad išsirinkčiau tinkamą argumentą, turėjau labai atidžiai klausytis kitų diskusijos dalyvių.“

Išvados

Remiantis mokinių, mokytojų apklausų duomenimis, bandomųjų pamokų metu gautų darbų analize, mokinių refleksijomis atlikus užduotis, galima daryti išvadą, kad filosofijos mokymas mokykloje galėtų būti reikšmingas mokantis gilesnio fenomenų tyrinėjimo ir jų apmąstymo, informacijos apibendrinimo, akiračio plėtimo. Kaip parodė mokytojų atsakymai, daugelis dalykininkų išvelgia sąsajas su filosofija, todėl atsiveria plačios dalykų integracijos galimybės.

Remiantis bandomųjų pamokų metu gautais duomenimis, filosofinių tekstų skaitymas labiau atitinka aukštesniųjų klasių mokinių poreikius, o jaunesniems mokiniams veiksmingesnės nestandartinės užduotys, kurių metu mokiniai gali laisvai mąstyti, mokytis argumentuoti, kūrybiškai pažvelgti į tiriamą situaciją. Tokiu būdu jie mokosi filosofinio mąstymo, gebėjimo pažvelgti į tyrinėjamą fenomeną iš neįprastos perspektyvos. Visų pirma, svarbu mokytis kertinių filosofijos principų: stebėjimo, klausinėjimo, išvalgumo. Įgyvendintos užduotys, kurių metu mokiniai mokėsi stebėti, kelti klausimus, tyrinėti fenomenus, parodė, kad mokiniai pamokose noriai įsitraukia į tokias veiklas, išvelgia jų teikiamą naudą. Išsiugdyti įgūdžiai aukštesnėse klasėse leis lengviau pereiti prie filosofinių tekstų analizavimo bei siekti kokybiškos diskusijos.

Lietuvos mokyklose turėtų atsirasti daugiau galimybių mokytis filosofijos: atskiros pamokos aukštesniųjų klasių mokiniams, filosofijos metodų integracija į įvairias pradinųjų bei 5–10 klasių pamokas.

Literatūra

- Baranova, J. ir Duoblienė, L. (2020). *Filosofija vaikams ir multimodulus mokymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Baranova, J. ir Sodeika, T. (2007). *Filosofija: žmogus*. Vilnius: Tyto alba.
- Beresnevičius, G. (2018). *Kūrybiškumo ugdymas kaip žaidimas. Patarimai ir užduotys*. Vilnius: Šviesa.
- Friedrich, G. (2019). *Komm mi tins Philosophieland. Eine spielerische Entdeckungsreise in die Welt der Philosophie*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- Galimberti, U. (2020). *Kodėl? 100 filosofijos istorijų smalsiems vaikams*. Vilnius: Hubris.
- Geier, M. (2006). Was konnte Kant, was ich kann nicht? Kinder fragen-Philosophen antworten. Hamburg: Rowohlt Tasschenbuch Verlag.
- Habdankaitė, D. ir Šinkūnas, T. (2021). *Apie filosofiją mokykloje*. Kalbina Sigita Šilingaitė. *Naujasis Židinys-Aidai*, 1, 60–62.
- Marchand, Y. (2019). *Sokratas – prezidentas!* Iliustravo Yann Le Bras, iš prancūzų kalbos vertė Daina Habdankaitė. Vilnius: Jonas ir Jokūbas.
- Mickūnas, M. (2014). *Mokykla, mokytojai, mokiniai*. Vilnius: Versus Aureus.
- Mokaddemas, S. (2021). *Įsimylėjęs Sokratas*. Iliustravo Yann Le Bras, iš prancūzų kalbos vertė Daina Habdankaitė. Vilnius: Phi knygos.

- Mongin, Y. (2017). *Dieviškojo Sokrato mirtis*. Iliustravo Yann Le Bras, iš prancūzų kalbos vertė Daina Habdankaitė. Vilnius: Jonas ir Jokūbas.
- Platonas. (2020). *Teaitetas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parašė prof. Tatjana Aleknienė. Vilnius: Žara.
- 6 *kepurių metodas*. (2008). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/kompetenciju-ugdymo-praktika/aktyvaus-mokymo-ir-mokymosi-metodai-ir-ju-taikymo-pavyzdziai/aktyvaus-mokymosi-metodai/sesiu-kepuriu-metodas/#title>

Philosophy in Schools: The Search for Effective Methods

Sigita Šilingaitė

Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, Department of Philosophy, V. Putvinskio St. 23- (403, 407, 610), LT-44243 Kaunas, sigita.silingaite@vdu.lt

Summary

The article reviews the literature on philosophy teaching in schools, examines existing textbooks on philosophy teaching, explores the experience of pilot philosophy lessons implemented in different Lithuanian schools, raises questions about the importance of philosophy in schools, analyses different methods of teaching philosophy in schools for different grade levels, and reviews survey data on how students and teachers of different subjects perceive the needs and benefits of teaching philosophy in schools. The article also discusses foreign practices and analyses how philosophy is taught in schools in Germany.

Keywords: *philosophy in schools, raising philosophical questions, teaching methods.*

Gauta 2022 01 22 / Received 22 01 2022
Priimta 2022 01 30 / Accepted 30 01 2022